

קול

התורה

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש באר האבות, מח"ס הנחמדים מזהב, ערד

כוח הרצון

מעשה שהיה כך היה: שוטר תנועה הבחין במכונית הנוסעת על הכביש בצורה מוזרה. המכונית התנודדה אנה ואנה, ופני הנהג היו נפחדים מעט. צוה השוטר למכונית לעצור בשולי הכביש. המכונית עוצרת, וכשהשוטר מתקרב אל חלון המכונית אינו מאמין למראה עיניו: המכונית המיועדת לארבעה אנשים בלבד היתה עמוסה פי כמה וכמה. על כל מושב ישבו כשלושה אנשים ואפילו היו כאלה ששכבו על רצפת הרכב. השוטר המשתומם הורה לפתוח את הדלתות וביקש מכל הנוסעים לצאת. החלו האנשים לצאת מהמכונית והשוטר סופר וסופר ... ומהמכונית שעל פי החוק מותר להסיע בה רק ארבעה אנשים יצאו חמש עשרה אנשים! אמר השוטר לנהג: על עבירת תנועה זו איני יכול להסתפק בקנס כספי גרידא. עליך לבוא בפני בית המשפט שיכריע את דינך! ותיכף מסר לנהג כתב זימון לבית המשפט.

בבית המשפט נפגשו השוטר והנהג. השוטר בדוכן הקטיגור והנהג על ספסל הנאשמים. פתח השוטר ותיאר בפרוטרוט עבירת התנועה החמורה אשר בה תפס את הנהג, כשברכב של ארבעה אנשים הוא הסיע חמש עשרה אנשים! וביקש מהשופט להחמיר בעונש הנהג למען ישמעו וייראו.

כשניתנה האפשרות לנהג לומר את אשר יש לו לטעון להגנתו, הוא נעמד ואמר: כופר אני כפירה מוחלטת בכל תביעה זו, אני מכחיש את הסיפור של השוטר לחלוטין! ויש לי גם ראיה מוכחת לדברי: הרי השוטר טוען כי במכונית נסעו חמש עשרה איש. אני מזמין את השופט לבוא ולראות בעיניו שאין דבר זה יתכן במציאות! הנה המכונית שלי עומדת בחניית בנין בית המשפט, וניתן כעת לערוך ניסוי מוחשי אם טענתו של השוטר יכולה להתממש במציאות, או שאין זה אלא פרי דמיונו הקודח.

הסכים השופט לטענתו, וכולם ירדו יחדיו אל המכונית לראות אם בכלל יתכן כטענת השוטר. פנה הנהג אל עוברים ושבים וביקש מהם להכנס אל המכונית. ששה אנשים הצליחו להכנס ללא בעיה. האדם השביעי השתחל בקושי עד שגם הוא נכנס. השמיני התאמץ מאוד ובסוף הצליח להכנס. כשהאדם התשיעי ביקש להכנס צעקו כל היושבים במכונית כי הדבר אינו אפשרי, ואפילו סיכה אי אפשר להכניס לשם.

התקרב השופט למכונית וראה כי אכן הם צודקים. שמונה אנשים ממלאים את המכונית עד אפס מקום, ואפילו אדם אחד נוסף כבר אינו יכול להכנס למכונית. ובודאי חמש עשרה איש במכונית זו הוא פרי

קול

התורה

הדמיון גרידא! חזר השופט ללשכתו והוציא פסק דין כי הנהג חף מפשע, וכי טענת השוטר הוכחה בעליל כבלתי מציאותית.

כשנפגשו השוטר והנהג ביציאה מבית המשפט לא היה השוטר יכול לכלוא בעצמו והוא שאל את הנהג: הרי גם אני וגם אתה יודעים את האמת שהיו חמשה עשר אנשים במכונית. אתה כבר יצאת זכאי במשפט ואינך צריך עוד לחשוש. אנא תגלה לי כיצד באמת היו אנשים כה רבים בתוך המכונית, מעל ומעבר ליכולת הקיבול המקסימלי שלה?

חיין הנהג וענה: כוח הרצון! נכון שהמכונית מיועדת לארבעה אנשים בלבד, ואם נתעקש נוכל להכניס בתוכה גם שמונה אנשים. מכאן ואילך זה תלוי רק ברצון. כל אותם אנשים שביקשנו מהם להכנס אל תוך המכונית לנסיון, הרי לא רצו להיות במכונית ורק הסכימו להכנס בגלל שביקשנו מהם. לכן המכונית התמלאה כפי שיעור הקיבול הרגיל שלה. לעומת זאת הנוסעים שנסעו אצלי במכונית רצו לנסוע במכונית. לכל הקבוצה של הנוסעים היה ענין משותף שלא ישאר אף אחד מהקבוצה מחוץ למכונית. כשרוצים יכולים להכנס למכונית אפילו עשרים אנשים!

ולא לגבורים המלחמה

וכך הביא בספר אגרת האדם (נפש האדם פ"א) מספרי דברי הימים וקורות העתים: "ובשעתו [סיפרו] על מלך אחד שהיה חולה נוטה למות ושמע על מלך אחר שבא עליו למלחמה. הזדרז וקם מחליו וערך המלחמה בעצמו, ולאחר המלחמה מת מיד. ולא היה זה כח גופו כי בשערי מות היה, אלא אך כעסו על המלחמה ואחריותו למדינתו, וברצותו הנצחון והכבוד מיצה וגילה והוציא כוחותיו הנפשיים והתגבר, והוא "רוח איש תכלכל מחלה", ולאחר המלחמה נחלשה רוחו ורוח נכאה תפסה מקומה ומת. וכידוע ממלחמת הבריטים עם הצרפתים בשנים עברו, והיו חולים מסוכנים בתוך האניות, וכשנודע להם שמתקרבים הצרפתים, נתרפאו פתאום כולם ונלחמו ... ומן המפורסמות כיצד חיילים מוכי חרב ימשיכו המלחמה ויהרגו בשונאיהם כרצונם, גבורים וכן שלמים נסוגו ועברו, ולא מחוזק גופם כי איננו ודמם שותת ארצה, ובעוד מתי רגעים יכרעו ויפולו אפים ארצה ולא יוסיפו לקום, ועתה אך כח נפשם ינהלם עד שערי מות לבל ישגיחו בגופם הבזוי למשיסה וילחמו".

ארגז גדול משא סבל שלשה אנשים

וכיוצא בזה הגידו על הגאון רבי שלמה זלמן מוולאז'ין, הקרוי בפי כל בשם 'רבי זעלמלע', תלמידו הנודע של הגאון מוילנא ואחיו של הגאון רבי חיים מוולאז'ין. וכך כתב המגיד מוילנא רבי יחזקאל פייבל בספרו תולדות אדם (פרק ט"ו) אודותיו: "עוד סיפר לי רבי לייב [בן רבי בער מוילנא] הלו: פעם אחת גברה בלב הצדיק הזה תשוקה גדולה ונפלאה ללמוד איזה ספר יקר (אשר כעת שלטה השכחה בזכרוני לדעת שם

קול

התורה

הספר ומעשהו), אך היה מבדיל בינו לבין הספר ארגז גדול משא סבל שלשה אנשים. הלך בבית אחת הנה ואחת הנה, והחל לשנות ולשלוש לימוד המאמר שזכרנו 'אפילו בשמים אתה צריך לעלות אחריה ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה' באהבה עזה יתירה אשר אין כח בשפת בשר לספר אותה, ובקולו הנעים וערב עד מאד המסוגל לעורר חיבה יתירה בינו לבין אביו שבשמים, עד שהרגיש בקרבו אומץ רוח גבורה, ורץ בכחו הזה בחפזון רב כאשר ידאה הנשר אל הארגז והגביה אותו לבדו בלי עזר ומשען ולקח את הספר. ויהי לנס ולפלא בעין כל רואיו".

ארגז כבר, שצריכים שלשה אנשים בכדי להרימו, הצליח רבי זעלמלע להרים לבדו! לא היה זה בכוחות עצמו כי הוא עצמו לא היה מסוגל לעשות זאת, היה זה בכוח הרצון העז של השתוקקותו העצומה ללמוד את הספר המסויים שהיה מתחת לארגז.

דלויא לחודיה

וכבר מצינו כן בדברי הגמרא במס' קידושין פא. על רב עמרם חסידא: "שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה". בביתו של רב עמרם חסידא היה סולם כבר ביותר שאפילו עשרה אנשים לא היו יכולים להזיזו ממקומו, ורב עמרם ברצונו הכביר לעלות בסולם הצליח להזיז את הסולם לבדו.

אין דבר העומד בפני הרצון

כבר ציינו חכמים וסופרים כי מקורו של הפתגם "אין דבר העומד בפני הרצון" אינו ידוע בספרי חז"ל, אלא שאף אם איננו יודעים את מקור הפתגם ברור שהמציאות היא אכן כך: הרצון נותן לאדם כוחות עצומים ויכולות על-טבעיות. בתוך האדם גנוזים כוחות שבדרך הטבע אינו יכול להפעילם, ורק רצון עז יכול לממשם.

וכהמשך לדוגמאות שהבאנו לעיל על גילוי כוח גופני עצום מחמת הרצון גרידא, הרי הדבר ידוע במיוחד וניכר היטב בשעת סכנה רח"ל: אנשים מגלים יכולות הישרדות שבימים כתיקונם אינם מסוגלים לכך; אם בריצה מהירה להמלט מפני הסכנה, אם ביכולת משא הרבה יותר מסיבולת אנושית, ובכל כיוצא בזה. הרצון הוא איפוא "מכפיל כוח" ואף יותר מכך. אם יכולותיו הגופניות (וגם הנפשיות) של האדם עומדות על קו מסויים, הרי במצבי רצון קיצוניים מסוגל האדם לעשות פי כמה וכמה מיכולותיו. במאמר שלפנינו נשתמש עם רעיון זה בכדי לתרץ קושיא עצומה אשר בה התחבטו רבותינו הראשונים, וכדלהלן.

גבורתו של משה

חז"ל מספרים לנו במס' נדרים לח. שמשה רבינו היה גבור ואמץ כוח. ומכך הם מוציאים היסוד כי אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על הגבורים.

קול

התורה

ההוכחה לכך שמשה רבינו היה גיבור מסיק הגמרא מכוחו של משה לשבור הלוחות: אמר רבי יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ... ממשה. גבור, דכתיב 'ויפרש את האהל על המשכן', ואמר מר משה רבינו פרסו, וכתיב 'עשר אמות אורך הקרש' וגו', אימא דאריך וקטין. אלא מן הדין קרא דכתיב 'ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם', ותניא הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה, ופירש הר"ן: וכתיב עשר אמות אורך הקרש, אלמא משה גבוה עשר אמות היה, וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה. אריך וקטין, ארוך בקומה וקטין בכח".

ומבואר כאן שבתחילה ביקש הגמרא ללמוד גבורתו של משה רבינו מכך שהיה גבוה עשר אמות, ואם היה גבה קומה מסתבר שאף היה גבור חיל. אלא שהגמרא דחה זאת בטענה דמה ענין גובה לכוח, ויתכן שאם כי היה גבוה בקומתו עדיין היה חלש בכוחותיו. ולפיכך למדה הגמרא מכך שמשה רבינו הצליח לשבור את הלוחות, על אף שהיו כבדים מאד.

והקשו רבותינו הראשונים על אתר: מדוע אין הגמרא למדה גבורתו של משה רבינו מעצם הקמת המשכן והעמדת קרשיו, שכן כך נאמר (שמות מ' י"ח-י"ט) ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו. ויפרש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה ה' את משה. והלא הקרשים כבדים ביותר היו, ואם משה רבינו הצליח להעמידם ולבנות את המשכן, הרי זו ראיה ברורה לכוחו ולגבורתו של משה רבינו.

ויש להטעים קושיא זו גם על ההוה אמינא וגם על המסקנה של הגמרא, שכן המתבונן בסדר הדברים שבתורה יראה לנכון שענין העמדת המשכן והצבת הקרשים נאמר בתורה עוד קודם פריסת האהל על המשכן, ומדוע כבר בתחילה בקשה הגמרא להוכיח רק מפריסת האהל, אשר שם ההוכחה היא רק מכך שהיה גבוה בקומה, ואינה מוכיחה כן מהפסוק המוקדם לו של העמדת המשכן, אשר עצם ההקמה מלמדת שהיה גבור כוח. וביותר קשה, שלאחר שהגמרא דחה את הראיה מפריסת האהל על המשכן, אין הגמרא מוכיחה מהעמדת המשכן כי אם משבירת הלוחות, ולכאורה כל עוד אפשר להוכיח שפיר מעניני המשכן אין סיבה שיעברו מהמשכן לענין אחר, ומהיכי תיתי מעדיפה הגמרא שלא ללמוד מהקמת המשכן כי אם משבירת הלוחות.

רבינו הרא"ש מניח שאלה זו בתימה, ואילו רבינו הרא"ם, הובאו דבריו בשיטה מקובצת על אתר, כותב בדרך אפשר: "ושמא בהקמת הקרש מצד אחד אין צריך כח כל כך לאדם ארוך, אבל לישא על כפיו כמו הלוחות שהיה נושא צריך כח גדול".

ועל תירוץ זה ראוי להראות מקום לחשבון שערך בקונטרס אוצר לב (סי' י"ז, ע"ש ובסי' כ"א) שמשקלו של כל קרש היה לפחות יותר מאלף

קול

התורה

ושלוש מאות ק"ג, וזאת עוד בלי ציפוי הזהב. כך שמן הנמנע לומר שלהקמת הקרש לא היו צריכים לכוח רב.

גם המהרש"א בחידושי אגדות דן בקושיא זו שמביא בשם הרא"ש, וכתב על כך: "ולאו קושיא היא דע"כ פירושו נראה במקומו אבל הוא קם מאליו בנס מדכתיב לקמיה 'הוקם' הוקם מאליו משמע כדאיתא בתנחומא, ועיין פירוש רש"י בחומש, וק"ל". כוונתו לדברי רש"י עה"פ (שמות ל"ט ל"ג) "ויביאו את המשכן - שלא היו יכולין להקימו, ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקב"ה: איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו: עסוק אתה בדרך נראה כמקימו, והוא נזקף וקם מאליו, וזהו שנאמר (שמות מ' י"ז) הוקם המשכן, הוקם מאליו. מדרש רבי תנחומא".

אלא שכבר העירו שדברי רש"י סתראי נינהו, כי בתחילת דבריו כתב מפורש שמשה הוא שהעמיד את קרשי המשכן, ואדרבה היות ומשה לא עשה שום מלאכה במשכן, הרי שהניחו לו עבודת ההקמה, כך שמשה הוא זה שהקים את המשכן ולא שהמשכן הוקם מאליו. ואילו בהמשך דברי רש"י נאמר שהמשכן קם מאליו, מחמת שמשה שאל 'איך אפשר הקמתו על ידי אדם', ולא שמשה הקימו. ועוד הקשו המפרשים, הלוא הקמה זו שעליה אנו דנים לא היתה כי אם ביום שמיני למילואים, והלוא משה היה מעמידו ומפרקו בכל ימי המילואים, ומהיכי תיתי שרק ביום השמיני התקשה בכך. והפירוש המחזור בדברי רש"י מבואר בספר כלי חמדה (פ' פקודי) שבודאי משה העמיד את המשכן בכל ימי המילואים, אלא שביום השמיני היה צריך שיוקם בידי שמים, כדי שיהא לזה דין 'אהל מועד' אף לאחר סתירתו, עיין שם היטב בדבריו כי נעמו.

וראיה ברורה לכך, שהרי התורה לא היתה מצוה דבר שלא ניתן לעשות כי אם בדרך נס. מה גם שבודאי הגמרא כאן תופסת כפשוטו של מקרא שהקמת המשכן היתה על ידי משה, כי אם כל ההקמה היתה בדרך נס שוב מה ראה יש מפריסת האהל על המשכן כשאפשר לומר שאף פריסה זו היתה בנס. ואם אכן משה הקים את עמודי המשכן בכוחות עצמו, הרי שוב יש לנו ראייה על גבורתו, והדרה קושיא לדוכתא מהיכי תיתי לא הוכיחה הגמרא גבורת משה מהקמת המשכן.

ואתה דע לך כי כך הובא בילקוט פסיקתא זוטרתי - לקח טוב (לרבי טוביהו ב"ר אליעזר, שפעל בסביבות שנת ד"א תת"ן, וילנא תר"מ) עה"פ הנ"ל "ויקם משה את המשכן, בא וראה כמה גבורתו של משה רבינו שהקים לבדו את המשכן, מיכן אמרו אין הקדוש ברוך הוא משרה שכנתו אלא על גבור וחכם". ונראה איפוא שבגרסאות קדמוניות אכן היו שסברו כי ההוכחה על גבורת משה נלמדת מהקמת המשכן, מה שמעצים השאלה מדוע הגמרא לא הביאה ראייה זו מהקמת המשכן.

קול

התורה

ועל פי דברינו האמורים לעיל, שרצון והשתוקקות נותנים לאדם כוחות שאין לו בימים רגילים, היה נראה לומר דבר נפלא מאוד בתירוץ קושית הראשונים: לא ניתן להביא ראיה על גבורתו של אדם מדבר שהוא חפץ ותאב לעשותו, שכן רצונו העז הוא הנותן לו כוחות הנפש לעשות גם דברים שאינם לפי כוחו הרגיל. ההוכחה על גבורה יכולה להיות דווקא מפעולות של חיי היום יום, או יותר מכך, מפעולות שאינם חפץ לעשות. שכן אם הוא מצליח לעשות דבר הכרוך בכוח פיזי, אף שבעצמותו אינו משתוקק לדבר, הרי זו הוכחה כי מדובר באדם גבור.

לפיכך לא יכלה הגמרא להביא הוכחה שמשם רבינו גבור היה מכך שמשם רבינו הקים את המשכן, כי שמא לא היה גבור אלא שברצונו העז לבנות בית לה' הצליח להעמיד את הקרשים הכבדים שלא לפי יכולתיו הטבעיות. ולכן הראיה שהגמרא הביאה באה דוקא מדבר שמשם לא היה חפץ לעשותו, והוא שבירת הלוחות, שבודאי נעשה כמי שכפאו שד, ואם בכל זאת הצליח משה לשברם הרי זו ראיה שהיה גבור.

ואל תשיבני, כי אם כן מה הראיה שהגמרא הביאה מפריסת היריעות, ושמא אף זה עלה בידו מחמת רצונו העז. תשובה לדבר, ששם אין הראיה באה ישירות מכוחו אלא רק מכך שהיה גבוה והגמרא משערת שבאותה מידה שהיה גבוה גם היה גבור, וברור שהיותו גבוה אינו יכול להיות קשור לרצונו של אדם, שכן גם אם ירצה אדם לכך ביותר הוא אינו יכול להגביה עצמו מגובה רגיל אל גובה של יותר מעשר אמות, וענין הרצון שייך דוקא כלפי דבר התלוי בכוח, שבדבר שהוא רוצה ביותר מתגברים כוחותיו למעלה מטבעו.

(ואין זה סותר למה שהקשינו לעיל לפי הסוברים שאין להוכיח מההקמה כיון שהיה בנס, שאם כן מה הראיה מפריסת היריעות שמא אף זה היה בנס, שכן בנס יכול אדם גם לעשות מעשים מופרכים לחלוטין מהמציאות ושלא כדרך הטבע לגמרי, ואפילו לפרוס יריעות באויר, ועל אחת כמה וכמה שאדם נמוך יכול לפרוס במקום גבוה, כך שאין מזה ראיה אפילו על היות משה גבוה.)

ואם כנים אנו בכל האמור, הרי יתיישב בזה לנכון מה שיש להבין בדברי התוספתא הנודעים (שהובאו ברש"י מגילה כו.) שמעלין בקודש ולא מורידין - תוספתא: מעלין בקודש דכתיב ויקם משה את המשכן (שמות מ'), בצלאל עשה, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו. ולכאורה מה ראיה יש שמעלין בקודש מכך שמשם הקים ולא בצלאל, שמא מחמת היות הקרשים כבדים לא הצליח בצלאל להרימם, ודווקא משה שגבור היה הצליח בכך. ולדברינו א"ש, שבודאי גם בצלאל שהיה מלא רוח אלוקים בחכמה ובתבונה, היה משתוקק לבנות את המשכן, ובודאי שבכוח רצונו היה מצליח להקים גם אם זה לא היה לפי כוחו הטבעי, ומכך שאכן לא בצלאל הקימו כי אם משה הרי זו ראיה שמעלין בקודש ואין מורידין.

